

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-52>

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

Юрченко Р. А.

аспірант

Донецького юридичного інституту

Міністерства внутрішніх справ України

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

Не можна заперечувати того, що насильницькі злочини (насильницька злочинність) суттєво впливають на стан розвитку людського капіталу будь-якої країни, а життя, здоров'я, воля, честь, гідність та недоторканість особи є найвищими цінностями, які захищаються державою. Відповідно до звіту Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), у 133-х опитаних країнах половина з них (51%) мала постійні національні плани зі зменшення різних видів насильства, які впливають на окремі категорії осіб і суспільство в цілому. Вони варіюються від групового і молодіжного насильства, насильства з боку інтимного партнера, сексуального насильства і жорстокого поводження з людьми похилого віку [1].

Так, зокрема, із результатів дослідження ВООЗ, виділимо наступні статистичні дані: 1) від 15 % жінок в Японії до 70% жінок в Ефіопії і Перу повідомили про фізичне і/або сексуальне насильство з боку інтимного партнера; 2) від 0,3 % до 11,5 % жінок повідомили про сексуальне насильство в віці після досягнення 15 років з боку особи, яка не є партнером; 3) за повідомленнями багатьох жінок, їх перший сексуальний досвід був насильницьким: 17 % жінок в сільських районах Танзанії, 24 % в сільських районах Перу і 30 % в сільських районах Бангладеш повідомили про це [2]. Наведені нами дані

вказують про існування насильницьких статевих злочинів у багатьох країнах. Не виключенням є й Україна.

Говорячи про насильницькі статеві злочини, слід відзначити, що не дивлячись на те, що Розділ IV Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості КК України передбачає лише п'ять статей, до цієї групи насильницьких злочинів такі кримінальні правопорушення як: зґвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153) та примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154)

Аналіз статистичної інформації на офіційному сайті Офісу Генеральної Прокуратури України дозволяє зауважити, що основне місце серед насильницьких статевих злочинів займає зґвалтування. Так, у 2017 р. із 838 статевих правопорушень було обліковано 254 зґвалтування, із яких у 229 випадках особам пред'являлися повідомлення про підозру; 2018 р. із 817 облікованих статевих правопорушень зґвалтування склали 202 випадки, із яких у 178 було пред'явлено повідомлення про підозру; у 2019 р. – 747 статевих кримінальних правопорушень, із яких зґвалтування – 352 випадки, у 308 з них було пред'явлено підозру винним особам; у 2020 р. – 740 статевих правопорушень, із яких зґвалтування – 393 випадки, у 359 з них було пред'явлено підозру винним особам [3].

Аналогічним чином у 2017 р. із 838 статевих правопорушень було обліковано 246 випадків сексуального насильства (тоді із назвою «насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом»), із яких у 196 випадках було пред'явлено повідомлення про підозру; 2018 р. із 817 облікованих статевих правопорушень сексуальне насильство склали 253 випадки, із яких у 211 було пред'явлено повідомлення про підозру; у 2019 р. обліковано 747 статевих кримінальних правопорушень, із яких сексуальне насильство охопило лише 69 випадків, у 46 з них було пред'явлено підозру; у 2020 році – із 740 облікованих кримінальних правопорушень сексуальне насильство склали 87 випадків, у 69 – пред'явлено підозру [3].

Наведені нами дані дають підстави стверджувати, що у структурі кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (зокрема, за статистичними даними 2020 р.) головне місце відведено зґвалтуванням (53,1%), сексуальному насильству (11,8%), статевим зносинам з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (7,4%), розбещенням неповнолітніх (26,6%), що опосередковано може свідчити про наявність сексуальних девіацій у осіб, які їх вчиняють. Також ці дані щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої

недоторканості особи вказують, що, наприклад, у 2020 році вони становили 0,20 % від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень, а отже, підтверджують погляди дослідників з проблеми протидії насильницьким статевим злочинам про латентність кримінальних правопорушень цієї групи. Тому можна погодитися із А.С. Лукаш, що латентність згвалтування перевищує 90% [4]. Це стосується і кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 153, 154 КК України, про що відзначають Т.І. Шевчук і В.Л. Давиденко. У своїх дослідженнях вони аргументують, що для всіх перелічених злочинів характерний високий рівень латентності (не менше 50%, а у сільській місцевості і більше через схильність жителів до самостійного вирішення конфліктів і низької правової обізнаності [5, с. 1072]), коли значна кількість жертв через різні обставини не повідомляють правоохоронні органи про скоєні щодо них статеві кримінальні правопорушення, однак навіть ця офіційна статистика показує, що окреслені автором два склади злочину у своїй сукупності займають домінуюче місце (не менше 55-60%) у всій структурі насильницької статевої злочинності. Із іншої статистики, відображеної у наукових статтях, можна побачити, що кількість таких злочинів у загальній структурі статевої злочинності у 2011-2013 рр. вченими корелювалася на рівні 81,1 % [6, с. 165].

Досліджуючи питання протидії насильницьким статевим злочинам, необхідно також визначити детермінанти цих злочинів, до яких Б.М. Орловський [7, с. 47–48] відносить цілу систему, зокрема:

Першою групою детермінантів будуть виступати соціально-психологічні, що у процесі розвитку особи формують негативну психофізіологічну установку на застосування сексуального насильства у зв'язку з розладами психіки та сексуальної сфери. До них насамперед належать недоліки у психіко-фізіологічному вихованні особи, які можуть створити у неї певні соціальні, психологічні чи психіко-фізіологічні комплекси з приводу нормального сексуального життя та нормальних статевих зносин і, зокрема, викликати порушення способу задоволення статевого потягу. Результатом таких комплексів стає «сексуальна деградація» особи та неможливість ведення повноцінного сексуального життя, що і призводить до насильницьких (інколи садистських) проявів із метою виправлення ситуації.

Другою групою детермінантів є соціально-економічні, пов'язані з відсутністю в українській економіці належної кількості робочих місць (професій), що могли б забезпечити особам середній рівень достатку, достатній для утворення сім'ї і ведення сімейного господарства. Наростаюча економічна криза в українській економіці, наявність

тінювих секторів, девальвація валюти, несправедливе розподілення економічних ресурсів і розтрата бюджетних коштів у сукупності призводять до зубожіння населення і низького рівня оплати праці, недостатнього для нормальної життєдіяльності особи. Особливо відчутними такі коливання є у сільській місцевості, оскільки породжують велику кількість незаможних людей працездатного віку, що не здатні реалізувати свої сімейні амбіції. Результатом цього стає відсутність особистих відносин із протилежною статтю через економічну нестабільність (бідність) і застосування сексуального насильства як способу вирішення виниклої проблеми.

Наступною групою детермінантів виступають ситуаційно–віктимологічні, які передбачають віктимну (провокуючу) на злочин поведінку жертви у певній життєвій ситуації. Зокрема, поширеними є ситуації спільного вживання алкогольних напоїв у компаніях особами протилежної статі, що призводить до втрати самоконтролю над ситуацією та втрати високої моральної позиції на повагу до загальнолюдських цінностей (статевої свободи і статевої недоторканності) та нетерпимості щодо злочинів й інших правопорушень, які посягають на такі цінності. У таких випадках сексуальне насильство відбувається імпульсивно, під впливом дрібних сторонніх факторів, що за нормальної обстановки не потягли б за собою таких негативних наслідків. До цих випадків належить і спільне групове вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин, які викликають у осіб стан наркотичного (токсичного) сп'яніння.

Підводячи наше дослідження, варто наголосити, що аналіз нормативно-правових актів з питань протидії насильницьким статевим злочинам виявив відсутність будь-якої комплексної програми запобігання ним. Тому можна констатувати, що ця проблема потребує законодавчого регулювання.

Література:

1. The 5th International Report Crime Prevention and Community Safety: Cities and the New Urban Agenda, Montreal, 2016. 204 p. / International Centre for the Prevention of Crime (ICPC): сайт. URL: http://www.crime-prevention-intl.org/fileadmin/user_upload/Publications/International_Report/CIPC_5th-IR_EN_17oct_Final.pdf (дата звернення: 22.02.2021).
2. Насилие в отношении женщин. *Информационный бюллетень*. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women/>. (дата звернення: 22.02.2021).

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017, 2018, 2019, 2020 р. / Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>. (дата звернення: 22.02.2021).
4. Лукаш А.С. Питання латентності згвалтування. *Право і Безпека*. 2006. Т. 5, № 3. С. 72–76.
5. Шевчук Т.І. Щодо латентності насильницьких злочинів у сільській місцевості. *Форум права*. 2012. № 4. С. 1070–1074.
6. Давиденко В.Л. Сучасний стан злочинності проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 163–168.
7. Орловський Б.М. Детермінанти насильницьких статевих злочинів у кримінологічній науці. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 44-50.